

А.С. Коробчук

студентка IV курсу історичного факультету
Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова
Тел. +38068–898–90–07; email: miss.korobchuk@yandex.ru

У статті автор розглядає позицію депутата Державної Думи Російської імперії II-IV скликання В.В. Шульгіна, щодо вищої міри покарання. Розкриває лінію аргументації його противників і соратників стосовно розглянутого питання. Акцентує увагу на аналізі тогочасних подій в Думі В.В. Шульгіним у його власних спогадах. Наводить приклад, який підтверджує актуальність даного розгляду цього питання на пострадянському просторі.

Ключові слова: Державна Дума; В.В. Шульгін, «бомбісти», «Суд Лінча».

The article author reveals the position the Russian Empire's State Duma's deputy of the II-IV convocation V. Shulgin as to the capital punishment. The author reveals Shulgin's opponents and supporters' arguments regarding the issue. The article emphasises attention on the analysis of those events in the Duma described by Shulgin in his memoirs. The author gives an example that confirms the topicality of the researched issue on the post-Soviet territory.

The key words: State Duma, V. Shulgin, bombers, Lynch law.

В статье автор рассматривает позицию депутата Государственной Думы Российской империи II-IV созыва В.В. Шульгина, по высшей мере наказания. Раскрывает линию аргументации его противников и соратников по рассматриваемому вопросу. Акцентирует внимание на анализ тогдашних событий в Думе В.В. Шульгиным в его собственных воспоминаниях. Приводит пример,

подтверждающий актуальность данного рассмотрения этого вопроса на постсоветском пространстве.

Ключевые слова: Государственная Дума; В.В. Шульгин, «бомбисты», «Суд Линча».

Василь Віталійович Шульгін звернув на себе увагу всієї Росії гучними промовами в Державній Думі, перша з яких була про бомбистів, а друга про «суд Линча». Промовою про бомбистів він кинув виклик «недоторканим»-революціонерам. Тоді єдиним чим мала змогу «помститися» ліва партія це вигнати його з засідання. Друга ж промова, про смертну кару, в якій він доводив, необхідність збереження її в Росії, щоб уникнути народних «судів Линча». Линчуванням депутат з Волині погрожував активу і авангарду російської революції - євреям. Історія законопроекту про смертну кару бере свій початок з заснування Державної Думи в Російській імперії. 19 червня 1906 р. Перша Дума одногосно вотувала скасування смертної кари. У Другій Думі черга до розгляду першочергового питання так і не настала, не дивлячись на добре сплановану репетицію з приводу воєнно-польових судів. Василь Віталійович при цьому акцентує увагу на тому цікавому моменті, що представники партії соціал-революціонерів, котрі приймали рішення та проводили в дію смертні вироки, одногосно підписалися проти смертної кари [3: 87 – 88].

Актуальне питання хвилювало на той час не лише політиків, депутатів, але також суспільство та інтелігенцію. Наприклад, у 1907 році в Російській імперії була опублікована збірка «Проти смертної кари», в якій видатні діячі культури (філософи, письменники, історики): В. Соловйов, М. Бердяєв, Л. Толстой та ін. засудили застосування репресій та смертної кари в роки Першої Російської революції. Основною метою публікації була «агітація проти смертної кари» [2]. Своєю збіркою вони зовсім заплутили читача в цьому питанні.

28 січня 1909 р. в Третій Державній Думі темою дня було обговорення законотворчої пропозиції 103-х членів Думи про скасування смертної кари. Василь Віталійович у своїх мемуарах висловився таким чином: «Цим шматком паперу сто три депутати намагалися скасувати вікову та безжалісну боротьбу Добра та Зла в цьому світі». В цей час загострилась актуальність питання тим, що протягом трьох післяреволюційних років за вироками воєнно-польових судів по звинуваченнях в розбій та політичних вбивствах було страчено 2835 людей. Проте їх спроба виявилася марною [3: 1293 – 1295].

Розглядався законопроект відносно особового порядку – були призначені дебати з актуальності. Законопроект мав такі положення: «Ст. 1. Смертна кара скасовується. Ст. 2. В усіх випадках, у яких, діючими законами (далі у лапках міститься посилання на чотири збірки законів), застосовується смертна кара, вона безпосередньо замінюється наступною за мірою покаранням». Ввести мову проти передачі проекту на розгляд комісії, виявили бажання депутати Шульгін та Булат, а за передачу в комісію – член Державної Думи Антонов. Булат розкрив у своїй промові головні аргументи, проти смертної кари, які сформувалися протягом століть. Депутат звертає увагу, що смертна кара вже ні кого не лякає, а злочинці навпаки починають вести небезпечну гру з власним життям, намагаючись продемонструвати особистий героїзм [4: 88 – 89]. Головний аргумент протягом усієї промови Булата був підкреслений досить чітко та зрозуміло, а саме безвихідність

цього роду вирок: «Смертна кара повинна бути скасована, щоб жодного невинного не лишити життя». З цим важко, кому не будь, було посперечатися. Варто відзначити, що в біографії товариша Булата був завуальований ще більш «вагомий аргумент». Він був організатором поштово-телеграфних страйків, які відіграли не останню роль в поразці в російсько-японській війні. Розумів він це, чи ні, але через нього лишилися життя значна кількість військових. Через це, депутат Булат був безпосередньо зацікавлений в тому, щоб законопроект був утверджений. Тоді б смертна кара перестала загрожувати йому особисто. У захист проти обвинувачення «правих» Булат, висловлюється: «як би це було дійсно так, то я мав би здійснений смертний вирок, а не сидів би поміж вами». Він також досить активно висловлює власну позицію, спираючись на принципи моралі, та говорить, про існування цілого ряду каральних заходів, і підкреслює, що на відміну від штрафу чи каторги, покарання смертю є безповоротним [3: 1293 – 1296].

Василь Віталійович, через довгі роки в своїх спогадах, погоджується з висновками депутата-октябриста Миколаєм Івановичем Антоновим, який стверджував, що важливе питання не треба було вирішувати так швидко та необмірковано. В книзі спогадів «Роки» Шульгін писав: «Скасувати смертну кару в тодішніх умовах, та ще на «швидку руку», галопом було не можливо». Депутат Антонов, разом з членами своєї партії, вважав, що по пропозиції по даному питанню повинні бути складені комісією на основі серйозної та змістовної доповіді. Найбільш компетентною, на їх погляд, для розгляду питання про смертну кару була судова комісія, тому що до їх складу входили фахові юристи з досвідом розгляду питань кримінального права. На противагу, Шульгін та інші представники партії виступали проти передачі законопроекту в комісію. Виступаючи на захист існування настільки суворого виду покарання як смертна кара, він використовує безпосередньо ті ж аргументи, на які спирався, захищаючи інститут військово-польових судів. Василь Віталійович наводить цікаві приклади того як смертна кара служила для відведення від численних самосудів, подібних лінчіванню негрів в Америці. Наприклад, в 1908 році розглядалася резонансна на той час справа про вбивство родини Островських, яку вирізали в надії відшукати капітали. В результаті слухання судової справи, четверо були засуджені до смертної кари, а дві жінки до каторги впродовж 15 і на 20 років. В цей же час розлучений натовп намагався надто голосно викрикував, щоб не захищали «цю гидоту», а видали винуватців злочину народу. Інтерес представляє собою, з точки зору депутата, приклад того як одного разу покарання стратою було застосовано щодо циганської зграї, яка зарізала 40 осіб, під час пограбування волосних управлінь. Василь Віталійович, проводить захоплюючі історичні паралелі з історією середньовічної Європи, в якій проводилися з дня в день «найсвятіші інквізиції», в той час як в Росії різного роду чаклунів змушували бити поклони перед іконами або ж лягати хрестом у церкві [3: 1294 – 1298].

В.В. Шульгін пропонує депутатам Думи свій варіант вирішення актуального питання, а саме, розділити його на дві частини. Для початку, на його думку, слід проголосувати за чи проти передачу питання в комісію, а після цього вирішити, яка комісія більш компетентна в вирішенні подібного роду справ. Також він вказує, що в разі такого результату справи повинні бути встановлені певні терміни для підведення підсумків. Василь Віталійович, виступаючи перед всією Думою, наголошує на тому, що він разом з цілим рядом однодумців голосуватиме проти передачі законопроекту в комісію! На таку пропозицію відгукується депутат

Маклаков, який також вважає недоречним передачу законопроекту в комісію. На його думку, це означає його «поховати», оскільки будь-яка з комісій обтяжена цілою купою своїх справ. А від судової комісії, яка найбільш підходить для розгляду даної справи, депутат нагадує, що Дума до сих пір не дочекалася висновків з питання про місцеві суди. Виходячи з стенограм Державної Думи, ми також бачимо, що Маклаков, у разі, переходу законопроекту в комісію перейде, підтримає пропозицію В.В.Шульгіна про встановлення термінів для подання комісією доповіді.

Аналогічну з Шульгіним точку зору на питання про терміновість законопроекту має депутат Гегечкорі. Він, на відміну від вищевказаних депутатів, не вважає за необхідне докладний розгляд законопроекту в комісії, а вимагає терміново його розглянути «негайно і по суті». Однак на відміну від Василя Віталійовича депутат Гегечкорі, виступає за необхідність термінового скасування вищої міри покарання. Фракція 17 Жовтня, в особі депутата Антонова висловилися категорично проти запропонованого Маклаковим варіанту розгляду цієї сторони законопроекту, акцентуючи увагу, на те що партія одноголосно виступає проти комісії [4: 89].

У результаті тривалих дебатів в думських кулуарах, було винесено на голосування питання, про передачу законопроекту, про скасування смертної кари, в комісію. В результаті пропозицію прийняли 179 голосами, проти виступили 133 депутата. Після того як рішення щодо першого з пунктів було прийнято, головою Думи було винесено на голосування питання, яке було підняте депутатом Маклаковим: про створення особливої комісії для вирішення питання про смертну кару. Однак дана пропозиція не знайшла відгуку у більшості, і як наслідок була відхилена. Таким, чином законопроект було направлено в судову комісію. Яскраво висловився щодо отриманих результатів депутат Пуришкевич: «Похорон за першим розрядом!». Згадуючи про це Шульгін, говорить, про те, що він мав рацію, оскільки розгляд цього питання «лягло в довгий ящик». Ні Третя Дума, ні тим паче Четверта не поверталася до питання про скасування смертної кари [4: 89].

На наступний день після виступу В.В. Шульгін отримав найвище схвалення імператора Миколи II, який, ознайомившись з аргументами депутата промовив: «Дякую вам! Ви сказали так, як повинен говорити кожен, хто любить свою Батьківщину» [1: 236]. Інтерес представляє собою те, що президією Верховної Ради СРСР від 26 травня 1947 року «Про скасування смертної кари» проголошувалася скасування смертної кари в мирний час. Даний указ встановлював, те що злочини, за які передбачалося покарання смертною карою, було введено нову міру покарання – ув'язнення у виправному трудовому таборі терміном на 25 років. Історик Репніков, вважає, що Шульгіну, який до моменту звинувачення в «антирадянській діяльності», досяг зрілого віку, мав би бути засуджений до розстрілу, а його життя врятувало лише те, що в момент винесення вироку смертна кара в СРСР була скасована. Шульгіну пощастило ще більше, якщо згадати, що вже 12 січня 1950 року вища міра покарання в СРСР була відновлена для «зрадників Батьківщини, шпигунів, підрильників-диверсантів». Таким чином, свою популярність в Думі він знайшов промовами про Суд Лінча і бомбистів, висловлював і ретельно аргументував Василь Віталійович свою точку зору на доцільність існування військово-польових судів, які були впроваджені П.А. Століпіним. На сьогоднішній день в світі налічується 130 країн, які скасували смертну кару за законом чи на практиці, і 68 країн, які зберігають і продовжують застосовувати вищу міру покарання. Саме тому зараз в сучасному світі це питання залишається досить актуальним, а отже варто

зазначити, що не так далеко був Шульгін від сучасної концепції 21 століття. На сьогоднішній день депутати Державної Думи Російської Федерації, під час своїх виступів, час від часу, підіймаючи питання, про необхідність такої міри покарання, говорять про самосуди, до, яких може привести безкарність і жорстокість злочинців, або дискутують про, те, що можна виправити якимось чином, винуватців тяжких злочинів. Це підтверджує, що Шульгін також намагався викликати своїх супротивників і соратників до конструктивної дискусії. Прикладом, цього можуть послужити слова депутата Думи РФ В.Семаго: “А чи не боїтеся ви того, що якщо у когось відняли життя, то його родичі просто візьмуть на себе функцію і місію виконання вироку, який, на їхню думку, буде справедливим? .. Якщо держава не бере на себе функції помсти за злочин, то це розв’язує людині руки ...”. Існують люди, яких неможливо виправити, при цьому застосування до них смертної кари є вимушений захід. Слід зазначити, що перелік злочинів, за які повинна прослідувати надто сувора міра покарання, переніс ряд оновлень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Жуков Д.А. Сны Шульгина / Д. А. Жуков – М.: Книжный клуб, 2013. – 704 с.
2. Журкина А. Смертная казнь. Лев Толстой и современность. – Режим доступа: <http://sneek.ru/referaty/a-zhurkina-smertnaya-kazn-lev-tolstoi-i-sovremennost.htm>.
3. Стенографические отчеты / Гос. дума, третий созыв, сессия вторая. – СПб: Государственная типография: 1908-1909. – 3152 с.
4. Шульгин В.В. Годы. Воспоминания члена Государственной Думы / В.В. Шульгин. – М.: АПН, 1979. – 581 с.

*Рекомендовано до друку науковим керівником к.і.н., доц. І.М. Шкляєвим
Стаття надійшла до редакції 21.05.2016*